

JAN HAJŠMAN: MAFIE V ROZMACHU. Vzpomínky na odboj doma. Vydalo nakladatelství „Orbis“ v Praze. Praha 1933. Stran 445 za 56 Kč.

Druhý díl Hajšmanových válečných vzpomínek, jenž vyšel pod uvedeným názvem jako samostatná kniha, zabírá období od počátku r. 1917 do převratu dne 28. října 1918 a osvětluje podrobně a dokumentárně činnost Mafie politické. Autor sám hrál tu úlohu velmi důležitou, odpovědnou a — pokud šlo o vlastní jeho osobu — krajně nebezpečnou. A právě proto jsou jeho vzpomínky, psané s uznání hodnou objektivností a rozvrhující spravedlivě světlo i stín na zúčastněné politické strany a na jednající osoby, jedním z nejdůležitějších pramenů k historii naší samostatnosti. Dosavadní literatuře o domácím odboji, často neprávem stavěném proti odboji zahraničnímu, dostává se jimi vítaného doplnění a v některých sporných otázkách i včasné a potřebné korektury. Pokud jde o samotný 28. říjen, buďtež uvedena vlastní slova autora: „Československý stát nevzešel z chaosu a divých větrů, nýbrž z nesmírného rozmachu vůle národa a politických vůdců po svobodě a ze snahy tu svobodu nabýt v dohodě s demokracií světa. Žádné násilí“ (str. 430). „Převrat se stal a byl proveden, protože národ v té chvíli měl dva zdatné činitele, zralé osudovému okamžiku: politické vedení a lid“ (str. 431). „Kdyby v tom okamžiku, když se Praha zdvihla, byli bývali v čele národa stratégové, počtáři, nevyrovnatelní budovatelé plánů, ale mužové, neumějící počítat s duchem a srdcem armády (národa), bylo by to s námi dopadlo tak, jako s ruskou armádou u Slavkova 1805, nebo s českou na Bílé hoře . . . Dva činitele provedli náš 28. říjen: zralý lid a schopné vedení národa. Plány, výpočty, přípravy, to mohlo mít smysl do převratu a potom po něm“ (str. 432).

Kniha jest věnována kancléři presidenta republiky dr. Přemyslu Šámalovi, jenž za války držel prapor Masarykův, znamení odboje, a je opatřena podrobným rejstříkem osob, jenž usnadňuje rychlou orientaci. Vedle poučení historického skýtá hojnost látky i pro správné pochopení a posouzení naší politiky popřevratové. *A. Klimt.*

JAROSLAV ČECHÁČEK: VZPOURA STŘEDNÍHO STAVU. Vydalo nakladatelství Volné Myšlenky v Praze. Praha 1933. Stran 128 za Kč 12.—

Vzpouora středních vrstev a jejich obrana proti hrozící proletarisaci je podle autora nejzávažnější sociální skutečností XX. století, politicky se však manifestuje teprve těsně před světovou válkou a po ní. Její typickou projadřovací formou je fašismus bojující a někdy i vítězný. Vzpouora středního stavu dotýká se i socialismu, a to nejenom tím, že za dnešní situace může mu podraziti nohy, nýbrž hlavně tím, že socialismus musí řešit otázku paradoxní: jak dosáhnouti socialistického uvědomění všech proletarisovaných nebo proletarisací ohrožených. Neboť právě tím, že část proletarisovaných se bouří nejenom proti kapitalismu, nýbrž i — a mnohdy hlavně — proti socialismu, vzniká právě problém středního stavu, jež řeší autor v šesti kapitolách: vývoj kapitalismu v XIX. a XX. století, starý a nový střední stav v kapitalismu, politický život středních vrstev, střední vrstvy a socialismus, cesta středních vrstev z proletarisace, cesta socialismu. Vychází při tom z marxismu, opírá se o odbornou literaturu a dochází k závěrům, jimž nelze upříti přesvědčivosti.

Z dosavadního vývoje kapitalismu vyplývá Čecháčkovi základní fakt, že se nyní dostává většina společenských vrstev do odboje proti kapitalismu, a vzpouora středních vrstev je mu neklamným důkazem toho, že hospodářsky nemá kapitalismus již důvěry. Střední stav není ovšem ničím homogenním, nýbrž zahrnuje v sobě dvě velké vrstvy:

vrstvu podnikatelskou, k níž patří malí kapitalističtí podnikatelé, řemeslníci, živnostníci, malí a střední zemědělci, a vrstvu námezdnou, již tvoří svobodná povolání, úředníci a zaměstnanci. Obě vrstvy dostaly se během rychlého vývoje moderního kapitalismu pod jeho kola: malovýroba je kapitalismem vytlačována na výrobní periferii, t. j. malý podnik vykonává pro velkopodnik práce pomocné a doplňovací, námezdné střední vrstvy pak, jež byly připraveny na svět, v němž byla jejich práce ctěna, společensky odměňována a náležitě honorována, dožily se zejména po světové válce a hlavně v době všeobecné hospodářské krise překvapujícího rozčarování. Nejasnost hospodářského postavení obou těchto vrstev má za následek jejich základní nejasnost sociální: jako meztřída jsou rozeklány mezi buržoasií a proletariát a proto také jejich společenská ideologie vykazuje nutně znaky oné hospodářské rozeklannosti. Skupina podnikatelská a zaměstnavatelská se přiřazuje na jedné straně svým hospodářským postavením k buržoasií a její zaměstnavatelská morálka je o to kapitalističtější, čím je hospodářské postavení jejich příslušníků labilnější vůči velkému kapitálu, na straně druhé je však v prudkém odboji proti velkému kapitálu, protože si dobře uvědomuje, že právě tu jest její největší nepřítel. Ještě komplikovanější je situace u středních vrstev námezdných, jež jsou roztrženy na řadu skupin s různou tradicí a různou ideologií. A byly-li až do světové války charakteristickým znakem středních vrstev nepolitičnost, neorganisanost a individualismus, charakterisuje je v poválečné době politická radikálnost, jež jest pouze rubem politické nezkušenosti a důsledkem pyšné nepolitičnosti předválečného data. A jako v hospodářském životě kolísají mezi dvěma základními třídami společenskými, tak i ve své političnosti bojují zoufale na dvě fronty: proti kapitalismu, ale též proti socialismu.

Cestu z proletarisace hledají podle autora střední vrstvy v obou svých hlavních skupinách prostřednictvím kapitalismu: jsou pro reformovaný kapitalismus, kde by středostavovský podnikatel i zaměstnanec byli chráněni zákonem jak před konkurenčním bojem velkokapitálu, tak před jeho nivelačními a deklasačními tendencemi; jsou pro vázané hospodářství, v němž by každému bylo určeno zákonem a řádem jeho místo, které by bylo vyňato ze zákona soutěže; vystupují i pro autarkní hospodářství, neboť převážná většina středních vrstev v obou svých skupinách nemá přímého spojení se světovým trhem a naopak se jenom obává cizí a levnější konkurence. Tento boj proti proletarisaci v rámci kapitalismu je však povahy nejen hospodářské, nýbrž i politické: demokracie netěší se valné oblibě, protože je „uniformní“, za to však pošilhává po fašismu či korporativismu, jenž jest „kristalickou formou všech středostavovských revolt, kolik jich za kapitalismu bylo, neboť jim opatřuje bezpečnou politickou základnu, na níž programové požadavky středních vrstev mohou být — teoreticky ovšem — uskutečňovány“ (str. 110). Pokus středních vrstev zastaviti jakýmikoliv prostředky proletarisací proces jest podle autora přes všechnu diktátorskou vůli ilusionismem; neboť je nemožno zvrátit v celospolečenském měřítku strojovou výrobu a vrátit se ke středověké výrobě společenstevní. Středostavovská revolta směrem ke kapitalismu je pouze přechodným stadiem historickým: neuskutečnitelnost jejich programatických požadavků, neudržitelnost jejich sociální koncepce dříve či později přesvědčí střední vrstvy o tom, že kapitalismus není základnou, na níž by mohly stavěti svůj sen o dobré a spravedlivé společnosti.

A socialismus? Je-li možno v historii vůbec užití slova „vina“, pak byl socialismus vinen tím, že nepoznal důležitost středostavovského problému ani o sobě ani v jeho

vztahu k sobě. Dal se svésti vírou v automatický přechod proletarisovaných v socialistické řady a neučinil nic, aby tento přechod jednak sám navodil tehdy, když už objektivní podmínky pro to byly dány, jednak aby tam, kde přistoupily už k objektivním podmínkám subjektivní dovedl tento přechod udržeti pro sebe a zužitkovati ve svůj prospěch; neboť právě od socialistů musí vyjít iniciativa k řešení středostavovského problému, nikoliv od automatického přesunu středních vrstev. Socialismus musí se pokusiti ze všech svých sil o společnou cestu se středními vrstvami, které jsou dnes vývojem kapitalismu hnány do úplné proletarisace; musí vyvinouti největší iniciativu, jednak aby svého odpůrce dovedl aspoň neutralisovat (vrstva podnikatelská), jednak aby jej získal (vrstva námezdní — námezdní poměr sblízuje proletáře z kanceláře s proletářem z tovární dílny). Socialistické strany zapomněly být představiteli všech těch, kdož kapitalismem jsou ohroženi a vykořisťováni a staly se výlučnými hlasateli ryze dělnicko-stavovských zájmů, které potom jenom prohlubovaly sociologickou propast, která byla mezi dělníkem a kancelářským úředníkem. Má-li však socialismus splnit svůj historický úkol a státi se předbojovníkem všech velkých společenských přeměn, musí se do jisté míry vrátiti ke svým začátkům, kdy socialismus nebyl ani tak stranou s přesně vypracovanou organizační mašinerií, jako spíše širokým hnutím, které dovedlo všemi prostředky zachycovati ty, kdož s dnešním řádem nebyli spokojeni; „musí se vrátit ke svým prvním v š e l i d s k ý m a c e l o s p o l e č e n s k ý m ideálům a cílům, kde dělnictvo nebude jenom hlasatelem sociálního pojištění a závodních výborů — abychom použili nejběžnějšího příkladu — nýbrž p ř e m ě n y c e l é s p o l e č n o s t i, která vyhoví v š e m, kdož se v kapitalismu necítí doma“ (str. 127).

Bude-li uznán tento předpoklad pro spojenectví dělnické třídy s námezdnými středostavovskými vrstvami, bude podle autora třeba vyvoditi také určité praktické důsledky: socialismus musí tu prokázati zvýšenou pozornost ke všem požadavkům a cílům středostavovského tábora námezdního; musí se projevit laskavým a pozorným rádcem, který dovede vyslechnouti přání svého souseda, aniž by se v něm okamžitě vzbouřilo jeho stavovství; musí ve svých řadách pečlivě, cílevědomě a plánovitě odstraňovati všechny překážky, které by, ať z objektivních či subjektivních důvodů, tady vznikaly; musí pěstovati v dělnických řadách respekt k duševní práci a k sociálnímu významu těch, kdož nepracují jenom v továrních dílnách; musí nalézt odvahu stvořiti takové politické a společenské prostředí, kde by uniformita myšlení nebyla příkazem jedinečné politické moudrosti; musí míti respekt a odložit současně strach před duchovní autonomií lidí, které nelze vměstnat do jediné ideové škatulky; musí však vyvoditi i jisté organizační důsledky; musí dovést stvořiti takové organizační formy, které by dovedly vyhověti sociální psychologii středních vrstev tak, aby jejich přechod k socialismu dál se bez prudkých otřesů a vystříhal se výbuchů nespokojenosti. „Není to strach před revoltou“, končí autor, „který vede k těmto úvahám. Není to strach před revoltou, která jde dnes proti nám. Socialismus je záležitostí příštích věků a nesmí být s naší strany opomínuto ničeho, co může věci socialismu prospěti. Nemyslím, že by již dnes, kdy středostavovská revolta směřuje p r o t i socialismu, mohla změněná socialistická politika a taktika přinésti naráz značných politických úspěchů, které by mohly paralyzovati jeho porážky. Je však na nás, abychom dovedli mysliti ve velkých historických epochách a dovedli připravit správnou taktikou půdu těm, kdož přijdou po nás a za námi (str. 128).

Práce mladého marxistického teoretika, plná bystrých postřehů a nebojácná na všechny strany, je cenným a vítaným přínosem do naší socialistické literatury. *A. Klím.*